

JÓZEF KOREDCZUK

ORCID: 0000-0002-3471-586X

Uniwersytet Wrocławski
jozef.koredczuk@uwr.edu.pl

Działalność kodyfikacyjna Romualda Hubego

Romuald Jan Ferdynand Hube pochodził z rodziny mającej różne związki z organami sprawującymi wymiar sprawiedliwości. Dziad jego, Jakub w czasach przedrozbiorowych był urzędnikiem sądowym w Bydgoskiem. Ojciec, Michał, już po upadku Rzeczypospolitej, był najpierw urzędnikiem sądowym w służbie pruskiej w inkwizytoracie warszawskim, a następnie pracował w administracji Księstwa Warszawskiego i jako referendarz w Radzie Stanu Królestwa Polskiego¹.

Przyszły luminarz urodził się 7 lutego 1803 roku w Warszawie. Po zakończeniu edukacji szkolnej, którą kontynuował w znamienitych szkołach u pijarów w Warszawie i gimnazjum św. Anny w Krakowie, 28 września 1818 roku rozpoczął trzyletnie studia na Wydziale Prawa Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie uczęszczał na wykłady profesorów, między innymi Jana Wincentego Bandtkie-Stężyńskiego (1783–1846), Aleksandra Engelkego (1778–1839) oraz ks. Franciszka Ksawerego Szaniawskiego (1768–1830). Hube, jako jeden z pierwszych absolwentów warszawskiego wydziału prawnego, zdał 16 lipca 1821 roku celując egzamin magisterski, ze specjalnym indywidualnym wyróżnieniem *cum eminentia et laude eximia*². Skierowany na aplikację w warszawskim Trybunale Cywilnym, w połowie 1823 roku pomyślnie zaliczył egzamin asesorski, jednak z powodu zbyt młodego wieku — nie miał jeszcze 21 lat — nie mógł uzyskać zatrudnienia na tym stanowisku. Ojciec zdecydował się więc wysłać go na dalsze studia prawnicze do Berlina, gdzie wielkie wrażenie wywarły na nim poglądy Georga Hegla (1770–1831) — zawarł nawet bliższą znajomość z filozofem, który,

¹ O nim zob. F. German, E. Kozłowski, *Hube Michał*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 10, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962–1964, s. 69–70.

² W. Witkowski, *Aleksander This i Jan Kanty Wołowski wybitni prawnicy Królestwa Polskiego*, Lublin 2001, s. 14.

jak później wspominał, „pobudzał do myślenia i rozważania razem z sobą”. Przebywając w Berlinie, kształcił się także pod kierunkiem Savigny’ego³. Hube poglądów Savigny’go jednak nie podzielał, zachowując właściwą sobie fizjonomię umysłową. Pobyt w Berlinie miał olbrzymi wpływ na jego rozwój naukowy, „otworzył bowiem przed nim szeroko wrota wiedzy prawniczej, ale pęt duchowych nie narzucił”. Krytyczne stanowisko wobec nauki niemieckiej zachował do śmierci⁴.

W połowie roku 1825 powrócił do Warszawy. Dzięki przychylności władz uniwersyteckich i życzliwości profesury Wydziału Prawa 12 sierpnia 1825 roku zatrudniony został na etacie lektora (*magister legens*). Jego wykłady, w których akcentując doniosłość teorii Hegla, krytykował obowiązujący w Królestwie Kodeks Napoleona i opowiadał się za zmianami w prawie cywilnym, cieszyły się uznaniem studentów, wywołując jednocześnie dezaprobatę władz oświatowych, które w 1826 roku postanowiły zawiesić katedrę historii prawa. Jako oficjalną przyczynę tej decyzji podano brak funduszy. Młodego wykładowcę i katedrę wybroniło solidarne poparcie władz uniwersyteckich i społeczności akademickiej. Krytyka jego w odniesieniu do Kodeksu Napoleona wiązała się z ówczesnymi zmianami w prawie cywilnym obowiązującym w Królestwie, polegającymi na zastępowaniu poszczególnych części Kodeksu Napoleona nowymi polskimi przepisami. Hube popierał te zmiany, mimo bowiem wysokiej oceny Kodeksu Napoleona, uważał, że jest on właściwy dla stosunków francuskich, a nie dla warunków panujących w Królestwie Polskim (szczególnie księga druga obejmująca prawo rzeczowe)⁵.

Trzy dni przed upadkiem Warszawy pod koniec powstania listopadowego rodzina Hubego wyjechała do Torunia, a stamtąd przez Saksonię do Francji. On udał się do Poczdamu w celu wyrobienia legalnego paszportu, po którego otrzymaniu powrócił do Warszawy (20 listopada 1832 roku), gdzie został na krótko przyjęty w poczet profesorów uniwersyteckich, ponieważ 25 grudnia tego roku zwolniono go oficjalnie z obowiązków na uczelni.

Uzyskał wtedy nominację (28 grudnia 1832 roku) na prokuratora sądu kryminalnego w Warszawie. Stało się tak, mimo że w czasie powstania listopadowego był referendarzem przy sejmie rewolucyjnym. Dzięki jednak protekcji Franciszka Druckiego-Lubeckiego otrzymał cesarskie przebaczenie⁶. Z objęciem urzędu prokuratora rozpoczął się dla Hubego nowy okres w jego życiu — legislatora i kodyfikatora. Funkcji, które na niego w przyszłości ściągają gromy. Na razie powierzono mu ułożenie projektu postanowienia nadającego prokuratorom sądów karnych prawo odwoływania się od zapadłych wyroków do sądów wyższych, a ponadto

³ *Ibidem*, s. 13; I. Zgoliński, *Romuald Hube — pionier polskiej nauki prawa karnego*, „Probacja” 2022, nr 1, s. 19.

⁴ S. Łaguna, *Romuald Hube i jego działalność naukowa*, „Ateneum” 3, 1890, s. 596.

⁵ W. Witkowski, *Romuald Hube wobec prac ustawodawczych nad narodowym prawem cywilnym w Królestwie Polskim (1828–1830)*, „Studia Iuridica Lublinensia” 19, 2013, s. 354–356.

⁶ K. Filipow, *Na piersi czarnego orla. Cesarsko-królewski order Imperium Rosyjskiego*, „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska” 1992, nr 6, s. 30.

kierownictwo przedsięwziętego podówczas przekładu praw Cesarstwa Rosyjskiego (tak zwanego *Sводу Praw*) na język polski⁷. Prace te były dla niego nie tylko doskonałą okazją do poznania języka rosyjskiego, ale także prawa rosyjskiego. Dając się poznać od jak najlepszej strony, w sierpniu 1833 roku został wytypowany przez pełniącego obowiązki zastępcy ministra-sekretarza stanu w Departamencie do Spraw Królestwa Polskiego przy Radzie Państwa w Petersburgu Ignacego Turkułła (1798–1856) do prac ustawodawczych w stolicy cesarstwa. Wszedł także wtedy w skład Komisji do Rewizji i Ułożenia Prawa dla Królestwa Polskiego (zwanej też Komisją Kodyfikacyjną)⁸. Nie wszyscy jednak prawnicy w tamtym czasie, odmiennie niż Hube, który uważał, że: „każdy naród iest zdolny utworzyć dla siebie prawo i to w każdym czasie”, byli zdania, że naród polski dorósł do utworzenia dla siebie swojego prawa⁹.

Petersburski okres w życiu Hubego (1833–1861) związany był przede wszystkim z intensywną pracą w II Oddziale Kancelarii Osobistej Jego Cesarskiej Mości, którym kierował wybitny prawnik reformator Michaił Michajłowicz Sperański (1772–1839), a po jego śmierci krótko Dymitr Daszkow, a następnie hr. Dymitrij Nikołajewicz Błudow (1785–1864). Po przyjeździe do Petersburga Hube trafił do powołanej przy Sekretariacie Stanu Królestwa Polskiego Komisji Kodyfikacyjnej (korzystającej nawet z pomieszczeń II Oddziału Kancelarii Cesarskiej), która do końca miała przeglądau prawodawstwa Królestwa Polskiego. Prezesował jej formalnie Turkułł, w praktyce jednak pracami komisji kierował Sperański, po którego śmierci w zmodyfikowanej formie instytucja ta od roku 1842 działała jako Komisja do Rewizji i Ułożenia Praw dla Królestwa Polskiego.

W ramach podziału obowiązków Hubemu powierzono najpierw opracowanie projektu kodeksu karnego Królestwa i towarzyszącej mu procedury. Czerpiąc idee przewodnie z filozofii hegłowskiej, jako pierwszy spośród polskich urzędników przybyłych do Petersburga, opracował dwie wersje projektu kodeksu karnego. Hube popadł w nich w skrajności. Najpierw w roku 1833 przygotował projekt kodeksu, który zbyt wiernie trzymał się polskiego kodeksu z 1818 roku. Analizą jego, po przełożeniu na język francuski, zajął się Sperański, odrzucając go, co było do przewidzenia. Drugi z kolei projekt kodeksu karnego przygotowanego przez Hubego za bardzo naśladował „Zbiór Praw” Cesarstwa. W związku ze śmiercią Sperańskiego projekty kodeksu karnego musiały poczekać, aż podjęte zostaną decyzje odnośnie do ich dalszych losów¹⁰. Hube tymczasem, w zastępstwie sędziego Józefa Faleńskiego, opracowywał projekt organizacji sądownictwa w Królestwie,

⁷ K. Pol, *Poczet prawników polskich*, Warszawa 2000, szp. 161.

⁸ W. Witkowski, *Aleksander This...*, s. 133.

⁹ R. Hube, *Uwagi nad systemem Kodexu cywilnego francuskiego*, „Themis Polska” 5, 1829, s. 298, przyp. 1; Ch.E. Mecke, *Dyskurs o zasadniczej myśli prawniczej w „Themis Polskiej” (1828–1830) na tle programu historycznej szkoły prawa w Niemczech*, „Forum Prawnicze” 2018, nr 3, s. 37.

¹⁰ W. Ćwik, *Adaptacja Ułożenija o nakazanijach z r. 1845 dla Królestwa Polskiego*, „Annale Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” Sectio G 30, 1988, nr 7, s. 158.

który przedstawił w połowie 1834 roku. W 1835 roku przygotował zaś kolejny projekt, tym razem dotyczący zmiany procedury karnej, oparty na zmodyfikowanych zasadach inkwizycyjnych. Z powodu koncentracji prac II Oddziału na całościowej reformie prawa kryminalnego i procedury rosyjskiego sądownictwa wszystkie jego projekty były jednak odkładane do późniejszego procedowania. Ostatecznie przygotowywany przez kilka lat przez komisję pod przewodnictwem Błudowa projekt kodeksu postępowania karnego uległ dezaktualizacji w następstwie ważnych zmian społecznych i prawnych, jakie nastąpiły w latach sześćdziesiątych XIX wieku, po objęciu rządów w Rosji przez Aleksandra II¹¹.

Od 1840 roku, po objęciu rządów przez Błudowa, połączono prace nad kodeksem karnym dla Cesarstwa z działaniami nad kodeksem karnym dla Królestwa. By usprawnić pracę, sporządzono tablice porównawcze projektów kodeksu karnego dla Cesarstwa i Królestwa z XV tomem *Sводу zakonów* (obejmującym prawo karne) i kodeksem karnym z 1818 roku. Ostatecznie jednak dotychczasowy projekt został odrzucony. Pod koniec 1840 roku powołano nowy zespół, który miał przygotować inny projekt kodeksu karnego. W skład tego zespołu wszedł między innymi Hube, któremu powierzono kierownictwo prac przygotowawczych nad projektem¹². Hube pracował przede wszystkim w zespole tworzącym nowy kodeks karny dla Cesarstwa, a od 1843 roku także towarzyszącą mu procedurę karną.

Na przełomie lat 1844 i 1845 Błudow przedstawił Radzie Państwa projekt wariantu kodeksu dla Królestwa, który był głównie dziełem Hubego. Nastąpiło to w związku ze zmianą dotychczasowej koncepcji rozwoju prawa karnego w Rosji i Królestwie oraz zamiarem unifikacji obowiązującego w nich prawa. Postanowiono ujednolicić prawo mające obowiązywać w Królestwie z projektem kodeksu dla Cesarstwa nie tylko w głównych zarysach, ale także pod względem konstrukcji i większej części zawartych w nim postanowień. Po to, by między kodeksami Cesarstwa i Królestwa zaistniała ciągła systematyczna łączność i zgodność, aby prawo w nich obowiązujące nie było zbyt niezbieżne. Ponieważ ani ze względu na korzyść państwa, ani ze względów politycznych nie powinno było ono różnić się zanadto¹³. Nie była to jakaś nowa idea. Już w 1833 roku car Mikołaj I wyraził myśl i podjął decyzję o zastosowaniu do kodyfikacji prawa w Królestwie rosyjskiego modelu prac kodyfikacyjnych, czyli tego, jaki zastosowano przy tworzeniu *Zwodu Praw Cesarstwa Rosyjskiego*. W Petersburgu uznano bowiem, że wzór rosyjski, jednej wielkiej kodyfikacji, obejmującej przepisy różnej proweniencji,

¹¹ K. Sójka-Zielińska, *Historia prawa*, Warszawa 1981, s. 353.

¹² R. Hube, *Historia prawa karnego rosyjskiego*, t. 1, cz. 2. *Panowanie Mikołaja I i Aleksandra II*, Warszawa 1872, s. 44–45.

¹³ W. Ćwik, *Prawo karne*, [w:] *Historia państwa i prawa Polski*, t. 3. *Od rozbiorów do uwłaszczenia*, red. J. Bardach, M. Senkowska-Gluck, Warszawa 1981, s. 543. Por także W. Ćwik, *Wwiedienije ruskogo ugołownogo prawa w Carstwie Polskom*, „Archivum Iuridicum Cracoviense” 8, 1975, s. 91–97.

jest możliwy do zastosowania także w Królestwie¹⁴. Jednej z niewielu zalet, jakich dopatrywali się specjaliści prawa karnego w obydwu wersjach *Kodeksu kar głównych i poprawczych*, była ich postępowość w porównaniu do prawa kryminalnego zawartego w *Zwodzie Praw*¹⁵.

Nowy *Kodeks kar głównych i poprawczych* dla Rosji (*Ułożenije o nakazaniach ugołownych i isprawitielnych*) wszedł w życie 1 stycznia 1846 roku; natomiast w Królestwie Polskim zaczął obowiązywać od 1847 roku w skróconej wersji i z niewielkimi modyfikacjami. Hube był głównym autorem obu jego wersji — podobno marzył mu się wspólny europejski kodeks karny, do czego pierwszy krok miało dać ujednolicenie prawodawstwa Królestwa Polskiego z rosyjskim. Kodeks z 12 (24) marca 1847 roku uwzględniał prawno-ustrojowe odrębności Królestwa, ale przejmował odnośnie do rozwiązań zasadniczych konstrukcje kodeksu dla Imperium z 1845 roku. Był zdecydowanym przejawem polityki rusyfikacyjnej wobec Polaków¹⁶. Udział Hubego w powstaniu polskiej wersji *Kodeksu kar głównych i poprawczych* — określonym przez Fryderyka Skarbka — jako „nowa klęska na kraj” spotkał się z powszechnym potępieniem. Hube zaś w nim „wyparł się wiary naukowej i obowiązków wobec ojczyzny, aby napisać prawo tak niesprawiedliwe, obrażające niewątpliwie zarówno rozum, jako ludzkość i sprawiedliwość”¹⁷. Podobnie ocenił go Władysław Sobociński, pisząc, że „rola Hubego w jego powstaniu była godną pożałowania”¹⁸. Kodeks formalnie był bowiem sprzeczny z art. 1, 8 i 9 Statutu Organicznego z 1832 roku¹⁹. Najistotniejszy był art. 1 Statutu, który przewidywał, że mimo iż Królestwo Polskie na zawsze przyłączone do państwa rosyjskiego miało być, to jednak miało mieć własny kodeks cywilny i kryminalny. Hube był jedynym obrońcą kodeksu. W jego obronie wystąpił między innymi w burzliwym 1861 roku, kiedy w listopadzie tegoż roku nawet Ogólne Zgroma-

¹⁴ A. Korobowicz, *Z dziejów Komisji Kodyfikacyjnej Królestwa Polskiego w Petersburgu*, [w:] *Ustrój i prawo w przeszłości dalszej i bliższej. Studia historyczne o prawie dedykowane Prof. Stanisławowi Grodzickiemu w pięćdziesiąt rocznicę pracy naukowej*, red. J. Malec, W. Uruszczak, Kraków 2001, s. 419.

¹⁵ M. Koczyński, *Rzut oka na dzisiejszy stan prawa i prawodawstwa karnego*, „Czasopismo Poświęcone Prawu i Umiejętnościom Politycznym” 1863, z. 11, s. 673.

¹⁶ W. Witkowski, *Prawo karne na ziemiach polskich w dobie zaborów i w pierwszych latach II RP (1795–1932)*, [w:] *System prawa karnego*, red. A. Marek, t. 2. *Źródła prawa karnego*, red. T. Bojarski, Warszawa 2011, s. 112.

¹⁷ K. Sójka-Zielińska, *Historia prawa...*, s. 304. Skarbek, który był do niedawna członkiem Komisji Rządowej Sprawiedliwości, pisał, że „Nowy kodeks nadany Królestwu, odstąpił zupełnie od zasad nauki i praktyki kryminalnej państw Zachodu, a oparł się na dzikości poniekąd i ciemnocie wschodu”; F. Skarbek, *Dzieje Polski*, cz. 3. *Królestwo Polskie po rewolucji Listopadowej*, Poznań 1877, s. 153, 156.

¹⁸ W. Sobociński, *Rozwój ustawodawstwa cywilnego w Królestwie Polskim i w Rosji do rosyjskiej reformy sądowej (Zarys historyczno-porównawczy)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” Sectio G 12, 1965, 4, s. 155.

¹⁹ T. Demidowicz, *Statut Organiczny dla Królestwa Polskiego w latach 1832–1856*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 62, 2010, z. 1, s. 160.

dzenie Rady Stanu poparło stanowisko Wydziału Prawodawczego w sprawie uchylenia *Kodeksu kar głównych i poprawczych* i przywrócenia tymczasowej mocy *Kodeksu karzącego* z 1818 roku²⁰.

Nadmiar zajęć w II Oddziale Komisji Kodyfikacyjnej, gdzie kontynuowano wydawanie kolejnych tomów *Свода законов Российской империи* [*Zbioru praw imperium rosyjskiego*] oraz opracowywano kodeksy specjalistyczne, spowodował dymisję Hubego z posady na Uniwersytecie Petersburskim, którą otrzymał 17 lipca 1845 roku. Jednakże uzyskana przy wsparciu hr. Błudowa stała posada i pensja pozwalała mu kontynuować prace w Komisji Kodyfikacyjnej Królestwa. W 1856 roku objął jej prezesurę, której przewodził do jej likwidacji w 1861 roku. Faktem, że Błudowowi udało się wciągnąć Hubego do II Wydziału do prac w Komisji Kodyfikacyjnej Królestwa Polskiego, jest zdziwiona rosyjska historyczka Irina Władimirowna Rużycka. Mimo że Błudow nie orientował się w prawie (niektórzy określali go nawet mianem „głupiego kodyfikatora”), to znał się jednak na ludziach i od połowy lat czterdziestych XIX wieku Hube był jego prawą ręką. Nie oznacza to jednak, że pozwolono mu na większą swobodę działania, gdyż jego rola ograniczała się tylko do wdrażania w życie pomysłów swojego przełożonego²¹. W literaturze rosyjskiej kodeks przypisywany jest tylko Błudowowi, o Hubem nie wspomina się ani słowem²².

W związku z reformą chłopską zapoczątkowaną przez cara Aleksandra II — Hube uczestniczył także w zainicjowanych przy tej okazji pracach kodyfikacyjnych nad nowym rosyjskim prawem cywilnym. Archaiczne rozwiązania merytoryczne prawa prywatnego zawartego w *Zwodzie praw Cesarstwa Rosyjskiego* jak najbardziej uzasadniały podjęcie takich prac. Natomiast co do Królestwa prace Komisji koncentrowały się przede wszystkim na nowym, opartym na wzorze rosyjskim kodeksie cywilnym, który miał zastąpić Kodeks Napoleona obowiązujący w Królestwie. Po zmianie na tronie carskim w roku 1855 nastąpiła zupełna dezaktualizacja prac nad kodyfikacją cywilną dla Królestwa. Kodyfikacją, która była niemalże już gotowa. Projekty te napotkały ponadto opór w Warszawie²³.

Zamknięcie prac Komisji Kodyfikacyjnej zakończyło pobyt Hubego nad Nową; uczony powrócił do Warszawy. Do jej likwidacji przyczynił się także margrabia Aleksander Wielopolski (nieznoszący Hubego) i związani z nim politycy warszawscy, którzy po dojściu do władzy w Królestwie zażądali, w ramach jednego z ustępstw na rzecz niewielkiej autonomii, zniesienia Komisji Kodyfikacyjnej w Petersburgu, której od 1856 roku przewodniczył Hube²⁴. W nawiązaniu do

²⁰ W. Ćwik, *Prawo karne...*, s. 556.

²¹ I.W. Rużycka, *Wydział II Własnej Jego Cesarskiej Mości Kancelarii w polityce prawodawczej Imperium Rosyjskiego*, [w:] *Dzieje biurokracji*, t. 5, red. A. Gaca, A. Górak, Z. Naworski, Włocławek 2013, s. 309.

²² W. Sobociński, *Rozwój ustawodawstwa cywilnego...*, s. 155.

²³ *Ibidem*, s. 160, 168.

²⁴ K. Pol, *Poczet prawników...*, szp. 164.

prac w Komisji Kodyfikacyjnej w latach 1863–1866 wchodził on w skład komitetu, którego zadaniem było przygotowanie reformy sądownictwa w Królestwie.

Obowiązujący *Kodeks kar głównych i poprawczych* przez wiele dziesiątków lat hamował postęp prawa karnego na centralnych obszarach ziem polskich. Stanowił przejaw podporządkowania prawa w ramach monarchii despotycznej oraz przyczyniał się do opóźnienia rozwoju społecznego Królestwa. Polska bowiem wersja tego kodeksu obowiązywała do roku 1876, a nawet i dłużej, ponieważ w jej miejsce od tego roku zaczął obowiązywać rosyjski kodeks karny z 1866 roku (*Ułożenije o nakazanijach ugołownych i isprawitielnych*), stanowiący nową wersję z rosyjskiego kodeksu z 1845 roku, który obowiązywał do roku 1915²⁵. Zatem przez cały ten czas ziemie polskie pozostawały w kręgu kodyfikacji karnych, których współtwórcą był Hube. Pośrednio na jego konto można zapisać to, że wraz z wejściem w życie w roku 1876 kodeksu karnego z 1866 roku, dokonano unifikacji prawa karnego Królestwa Polskiego i Rosji, które od tej pory miały jeden wspólny kodeks karny²⁶.

Rosyjski *Kodeks kar głównych i poprawczych* oraz jego polska wersja, co było oczywiste, porównywano do innych kodeksów karnych wydanych w tym samym czasie, obowiązujących na ziemiach polskich, a więc pruskiego kodeksu karnego z 1851 roku, austriackiej ustawy karnej z roku 1852, a nawet kodeksu karnego Rzeszy Niemieckiej z 1871 roku. Wszystkie te kodyfikacje łączyło to, że były owocem szkoły klasycznej w prawie karnym i opierały się na rozwiniętej dogmatyce prawa²⁷. Jest to współczesna ocena kodeksu. Krytyczniej oceniali go karniści żyjący w okresie, gdy on obowiązywał. Na przykład Stanisław Budziński, który w 1861 roku dokonując porównania *Kodeksu kar głównych i poprawczych* z *Kodeksem karzącym* i kodeksem pruskim z 1851 roku, stwierdził, że wypada ono zupełnie na niekorzyść kodeksu z 1847 roku²⁸. Hube chciał jak najlepiej. Przystępując bowiem na początku 1833 roku do prac nad kodeksem karnym, mającym obowiązywać w Królestwie, stwierdził: „Przyjąłem za zasadę obowiązujące w Królestwie prawo, które w moim przekonaniu uważam za wyższe pod wieloma względami jak prawo karne innych narodów, chodziło mi tylko o to, aby zasady w nim złożone więcej naukowo obrobić i tam, gdzie wypada, dokładniej rozwinąć”²⁹.

Negatywna ocena działalności kodyfikacyjnej Hubego wynika z funkcji politycznej prawa karnego i z tego powodu Polacy nie mogli mu wybaczyć, że był jednym z twórców *Kodeksu kar głównych i poprawczych*. Nie zastanawiając się

²⁵ J. Koredczuk, *Błądnierstwo i obraza religii według Kodeksu kar głównych i poprawczych z 1847 i 1866 roku*, [w:] Człowiek. Państwo. Kościół. Księga jubileuszowa dedykowana księdzu profesorowi Arturowi Mezglewskiemu, red. P. Sobczyk, P. Steczkowski, Lublin 2020, s. 164.

²⁶ W. Witkowski, *Prawo karne...*, s. 113.

²⁷ J. Warylewski, *Kierunki i szkoły w nauce prawa karnego*, [w:] *System prawa karnego*, red. A. Marek, t. 1. *Zagadnienia ogólne*, red. A. Marek, Warszawa 2010, s. 68.

²⁸ S. Budziński, *Krótkie porównanie kodeksu karnego z roku 1847 z kodeksem z r. 1818 i z kodeksem pruskim*, „Dziennik Powszechny” 1861, nr 7, s. 26.

²⁹ K. Pol, *Poczet prawników...*, szp. 161–162.

nad owym *Kodeksem*, czy był dobry, czy nie, jako kodyfikacja karna. Odpowiedź na to pytanie jest jednak przecząca. Również od strony analizy treści tegoż dzieła ocena ta wypada negatywnie. Oficjalnie zakazano bowiem Hubemu odwoływania się w toku swej pracy redakcyjnej do zasad nauki prawa³⁰. Tym samym nie mógł on chociażby sięgnąć do swojej koncepcji metodologicznej badania prawa opublikowanej w 1830 roku w *Ogólnych zasadach nauki prawa karnego*, stanowiącej połączenie dwóch na pozór skrajnie przeciwstawnych koncepcji metodologicznych: Hegla i Savigny'ego. Wzorem dla Hubego w tym zakresie był wrocławski profesor prawa karnego Julius Friedrich Heinrich Abegg, który kilka lat przed Hubem, pod wpływem Hegla w przedmowie do swojego podręcznika prawa karnego zatytułowanej *O naukowym traktowaniu prawa karnego*, zaproponował, by w badaniu prawa karnego uwzględniać jednocześnie aspekt filozoficzny i historyczny³¹. Jak zauważył przywoływany już Budziński, *Kodeks* ów oznaczał cofnięcie się na drodze prawodawczych ulepszeń i z tego powodu oraz ze względu na całkowicie błędną redakcję [za co ponosił odpowiedzialność Hube — J.K.], nawet częściowa jego reforma była niepodobna, dlatego zupełne jego uchylenie było nagłą potrzebą kraju. Co istotne, jednej z przyczyn tego stanu rzeczy Budziński dopatrywał się w tym, że nie był on oparty na moralnym przeświadczeniu społeczeństwa, dla którego został nakreślony³².

Dla krytyków Hubego nie liczyło się, że przygotowane przez niego przed laty projekty kodeksów karnych nie miały wiele wspólnego z później opublikowanym kodeksami. Liczyło się tylko to, że brał udział w ich powstaniu. Romuald Hube zdawał sobie sprawę z negatywnych opinii, jakie Polacy mieli o nim jako twórcy *Kodeksu kar głównych i poprawczych*. Dlatego z czasem starał się po części zatrzeć niemiłe wrażenie po kodyfikacji z roku 1847, pisząc chociażby w opublikowanych w 1863 roku *Studiach nad Kodeksem karnym z 1818 r.* o wiele bardziej pochlebnie o kodyfikacji z 1818 roku niż przed trzydziestu laty, zdając sobie sprawę, jaki jest stosunek Polaków do *Kodeksu karzącego*³³. Jeden z krytyków Hubego — Aleksander Rembowski — zmianę poglądów Hubego, odnośnie do kodeksu z 1818 roku, tłumaczył skrajnym koniunkturalizmem. Dlatego w roku 1863 Hube wychwalał to dzieło, nie wspominając ani słówkiem o kodeksie z 1845 roku (czy 1847), a w 1870 roku konstruował teorię, która wsteczne prawo karne carskiej Rosji usiłowała przedstawić jako najbardziej postępowe. *Studia nad kodeksem karnym z 1818 r.* były wyznaniem wiary Hubego w dziedzinie prawa karnego. Były swoistą próbą rehabilitacji z zarzutów jemu stawianych co do autorstwa kodyfikacji rosyj-

³⁰ W. Sobociński, *Rozwój ustawodawstwa cywilnego...*, s. 155.

³¹ S. Pałczyński, *Romualda Hubego teoria działania i czynu. Studium z zakresu podstaw konstrukcyjnych pierwszego polskiego nowoczesnego systemu prawa karnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 62, 2000, z. 2, s. 22–24.

³² S. Budziński, *Krótkie porównanie...*

³³ K. Pol, *Poczet prawników...*, szp. 165.

skiej, wprowadzonej do Królestwa w 1847 roku w miejsce *Kodeksu karzącego*³⁴. W dziele tym nie ma najdrobniejszej wzmianki o kodeksie z roku 1847 roku Hube jakby chciał dosadnie powiedzieć, że z jego zasadami nie ma nic wspólnego. Oceniając kodeks 1818 roku, sławi w nim to, czego kodeks z 1847 roku nie miał wcale, „unosząc się nad duchem łagodności panującym w kodeksie 1818 r.”³⁵. Podobnie ogłoszenie *Studiów nad Kodeksem karnym z 1818 r.* przez Hubego oceniła Marzena Paszkowska, pisząc, że wydał je w związku z zamiarami przywrócenia mocy obowiązującej tej kodyfikacji w miejsce *Kodeksu kar głównych i poprawczych*³⁶. Owszem ich wydanie nastąpiło w związku z zamiarem przywrócenia w Królestwie Polskim mocy obowiązującej *Kodeksu karzącego*, ale z inicjatywą w tym względzie wyszli oponenci Hubego, który był temu przeciwny. Na marginesie, warto zwrócić uwagę na uwarunkowania historyczne odnoszące się do *Kodeksu karzącego* — był to pierwszy w dziejach Polski kodeks karny, stanowiący pewnego rodzaju symbol polskiej odrębności narodowej³⁷. *Kodeks kar głównych i poprawczych* był zaś zaprzeczeniem wymienionych uwarunkowań, co nie pozostało bez wpływu na jego akceptację przez społeczeństwo polskie.

Z publicznymi zarzutami wobec Hubego przed posiedzeniem Rady Stanu w 1862 roku wystąpił nawet naczelnik Rządu Cywilnego Królestwa, margrabia Wielopolski. Przypisując mu autorstwo kodeksu z 1847 roku, twierdził, że jest to prawo, którego projekt pisany był na kolanie i które ledwie się wylęgło, a już zmieniane i poprawiane z gruntu być musiało. Hube tymi zarzutami poczuł się bardzo poruszony, podkreślając, że tak wykształcony mąż stanu [jak Wielopolski — J.K.] powinien był wiedzieć, jak się rzeczy miały w Komisji Kodyfikacyjnej³⁸. Autorstwo kodeksu z 1847 roku było dla Wielopolskiego głównym argumentem uzasadniającym dymisję Hubego z funkcji dyrektora głównego Komisji Oświecenia³⁹. Na marginesie, Wielopolskiemu, podobnie jak i Hubemu, również można postawić zarzut serwilizmu i nadmiernej lojalności wobec władz zaborczych.

Nie był to pierwszy atak na kodeks na forum Rady Stanu. Wcześniej na posiedzeniu Rady w dniu 13/25 listopada 1861 roku, Komisja Rządowa Sprawiedliwości wraz z Wydziałem Prawodawczym Rady Stanu uznały potrzebę uchylenia *Ko-*

³⁴ W. Sobociński, *Ze studiów nad historią prawa karnego w Polsce porozbiorowej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 11, 1959, z. 2, s. 232.

³⁵ A. Rembowski, *Romuald Hube*, [w:] *Pisma Alexandra Rembowskiego*, t. 1, Kraków-Warszawa 1901, s. 442.

³⁶ M. Paszkowska, *Romuald Hube 1803–1890*, [w:] *Portrety uczonych. Profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego 1816–1915. Monumenta Universitatis Varsoviensis 1816–2016*, red. M. Wąsowicz, A.K. Wróblewski, Warszawa 2016, s. 255.

³⁷ J. Słyszewska, *Ochrona życia dziecka w Kodeksie Karzącym Królestwa Polskiego z 1818 r.*, „Studia Prawnoustrojowe” 49, 2020, s. 296.

³⁸ J. Jarzębowski, *Mówią ludzie roku 1863. Antologia nieznanych i mało znanych głosów ludzi współczesnych*, Londyn 1963, s. 68; K. Pol, *Poczet prawników...*

³⁹ J. Bardach, *Nauka historii państwa i prawa w Królestwie Polskim doby Szkoły Głównej*, [w:] J. Bardach, *Themis a Clio czyli prawo a historia*, Warszawa 2001, s. 263, przyp. 24.

deksu kar głównych i poprawczych i do czasu uchwalenia nowego prawa karnego przywrócenie mocy obowiązującej kodeksu karnego z 1818 roku. Jedyną osobą, która broniła kodeksu z roku 1847, był Hube. Podkreślił, że podstawowym powodem, jaki był brany pod uwagę przy jego wydaniu, był wzgląd na ujednostajnienie przepisów karnych w Cesarstwie i Królestwie, gdyż nie zdawało się właściwe, aby pod jednym berłem te same czyny różnym podlegały karom⁴⁰. Świadek tych wydarzeń, ordynat Tomasz Franciszek Zamoyski dość sceptycznie ocenił jednak szanse na powodzenie tych zamierzeń, wspominając, że:

Wszystkie te uchwały, przedstawienia, czy propozycje Rady Stanu prawdopodobnie w wykonanie nie wejdą i na drodze praktycznej tyle nam pomogą, co umarłemu kadzidło, ale pod względem moralnego znaczenia mają one nieoszacowaną dla nas wartość. Uczą nas czym jest dla Polski legalność, w jaki sposób kraj legalnym być powinien, jaką nareszcie korzyść z legalności wyciągnąć można⁴¹.

W literaturze, by ograniczyć odpowiedzialność Hubego, pojawiła się tendencja, że był twórcą kodeksu z 1845 roku, a więc wyłącznie rosyjskiego. Hube w *Pa-miętnikach* przyznaje się jednak, że był także autorem kodeksu dla Królestwa:

W zasadzie było już rozstrzygnięte, że nowy kodeks dla Cesarstwa ma być wprowadzony jako prawo obowiązujące dla Królestwa, nikt jednak dotąd nie zwracał uwagi, że wprowadzając go w Królestwie, trzeba będzie koniecznie zgodzić się na liczne w nim modyfikacje [...] Zająłem się więc sam ułożeniem zapiski, w której wyjaśniłem jakie modyfikacje powinny być dopuszczone i przedstawiłem ją Błudowowi⁴².

Kodeks z 1847 roku, podobnie jak z 1845 roku, był zatem dziełem Hubego, choć nie tym samym, którego projekt samodzielnie w roku 1834 przygotował, którego zasady teoretyczne wyznawał. Był nie tym, czego spodziewano się po „ojcu polskiej nauki prawa karnego”⁴³. Kodeks z 1847 roku był dziełem tak znacznie różniącym się od tego, co wcześniej Hube głosił i w co wierzył, że niektórzy badacze piszący o nim — zwłaszcza Rembowski — wątpili, że jest on twórcą kodeksu z 1847 roku⁴⁴. Zdaniem Rembowskiego „cała władza i praca kodyfikacyjna była w rękach prezesa II. oddziału kancelarii [czyli Błudowa — J.K.], którego wyłącznym dziełem były wszystkie projekty, a więc i kodeks z 1847 r.”⁴⁵.

Zapewne nigdy do końca dokładnie nie dowiemy się, jaką rolę odegrał Hube w powstaniu *Kodeksu kar głównych i poprawczych*. Odnosząc się do *Historii prawa karnego rosyjskiego* Hubego, jego najzdolniejszy uczeń, Stosław Łaguna napisał, że „znajdujemy w niej jedynie szczegółowo opisane zawile drogi, przez któ-

⁴⁰ A. Kulecka, *Penalizacja postaw urzędników w świetle kodeksów karnych Królestwa Polskiego (1818–1847)*, [w:] *Dzieje biurokracji*, t. 7, red. T. Bykowska, A. Górak, J. Legieć, Lublin 2018, s. 140.

⁴¹ Cyt. za J. Jarzębowski, *Mówią ludzie...*, s. 42.

⁴² Cyt. za J. Bardach, *Nauka historii...*, s. 259, przyp. 14.

⁴³ J. Warylewski, *Kierunki i szkoły...*

⁴⁴ K. Dunin, *Romuald Hube (1803–1890). Studium biograficzno-bibliograficzne*, [w:] *Romualda Hubego pisma poprzedzone zarysem biograficzno-krytycznym*, t. 1, Warszawa 1905, s. 34.

⁴⁵ A. Rembowski, *Romuald Hube...*, s. 440.

re praca kodyfikacyjna od r. 1839 do 1845 przechodziła, zanim się z niej wyłonił *Kodeks Kar Głównych i Poprawczych*⁴⁶. Powtórzył on bowiem w niej tylko to, co wcześniej napisał Hube w przypisywanym mu, wydanym anonimowo sprawozdaniu z 1843 roku *Kratkoje obozrienije choda rabot i predpolozhenij po sostawlenii nowogo kodeksa zakonow o nakazanii* (*Krótkie opisanie obiegu robót około nowego kodeksu dla Cesarstwa rosyjskiego*, 1846)⁴⁷.

Romuald Hube zmarł w Warszawie 9 sierpnia 1890 roku i pochowany został na cmentarzu Powązkowskim.

Bibliografia

- Bardach J., *Nauka historii państwa i prawa w Królestwie Polskim doby Szkoły Głównej*, [w:] J. Bardach, *Themis a Clio czyli prawo a historia*, Warszawa 2001.
- Budziński S., *Krótkie porównanie kodeksu karnego z roku 1847 z kodeksem z r. 1818 i z kodeksem pruskim*, „Dziennik Powszechny” 1861, nr 7.
- Ćwik W., *Adaptacja Ułożenia o nakazaniach z r. 1845 dla Królestwa Polskiego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” Sectio G 30, 1988, 7.
- Ćwik W., *Prawo karne*, [w:] *Historia państwa i prawa Polski*, t. 3. *Od rozbiorów do uwłaszczenia*, red. J. Bardach, M. Senkowska-Gluck, Warszawa 1981.
- Ćwik W., *Wwiedienije russkogo ugołownogo prawa w Carstwie Polskom*, „Archivum Iuridicum Cracoviense” 8, 1975.
- Demidowicz T., *Statut Organiczny dla Królestwa Polskiego w latach 1832–1856*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 62, 2010, 1.
- Dunin K., *Romuald Hube (1803–1890). Studium biograficzno-bibliograficzne*, [w:] *Romualda Hubego pisma poprzedzone zarysem biograficzno-krytycznym*, t. 1, Warszawa 1905.
- Filipow K., *Na piersi czarnego orla. Cesarsko-królewski order Imperium Rosyjskiego*, „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska” 1992, nr 6.
- German F., Kozłowski E., *Hube Michał*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 10, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962–1964.
- Hube R., *Historia prawa karnego ruskiego*, t. 1, cz. 2. *Panowanie Mikołaja I i Aleksandra II*, Warszawa 1872.
- Hube R., *Uwagi nad systemem Kodexu cywilnego francuskiego*, „Themis Polska” 5, 1829.
- Jarzębowski J., *Mówią ludzie roku 1863. Antologia nieznanych i mało znanych głosów ludzi współczesnych*, Londyn 1963.
- Koczyński M., *Rzut oka na dzisiejszy stan prawa i prawodawstwa karnego*, „Czasopismo Poświęcone Prawu i Umiejętnościom Politycznym” 1863, z. 11.
- Koredczuk J., *Bluźnierstwo i obraza religii według Kodeksu kar głównych i poprawczych z 1847 i 1866 roku*, [w:] *Człowiek. Państwo. Kościół. Księga jubileuszowa dedykowana księdzu profesorowi Arturowi Mezglewskiemu*, red. P. Sobczyk, P. Steczkowski, Lublin 2020.
- Korobowicz A., *Z dziejów Komisji Kodyfikacyjnej Królestwa Polskiego w Petersburgu*, [w:] *Ustrój i prawo w przeszłości dalszej i bliższej. Studia historyczne o prawie dedykowane Prof. Sta-*

⁴⁶ *Pisma Stosława Łaguny poprzedzone zarysem biograficzno-krytycznym przez Józefa Biełńskiego*, Warszawa 1915, s. 217.

⁴⁷ J. Bardach, *Nauka historii...*, s. 267.

- nisławowi Grodzickiemu w pięćdziesiąt rocznicę pracy naukowej, red. J. Malec, W. Uruszcak, Kraków 2001.
- Kulecka A., *Penalizacja postaw urzędników w świetle kodeksów karnych Królestwa Polskiego (1818–1847)*, [w:] *Dzieje biurokracji*, t. 7, red. T. Bykowska, A. Górak, J. Legieć, Lublin 2018.
- Łaguna S., *Romuald Hube i jego działalność naukowa*, „Ateneum” 3, 1890.
- Mecke Ch.E., *Dyskurs o zasadniczej myśli prawniczej w „Themis Polskiej” (1828–1830) na tle programu historycznej szkoły prawa w Niemczech*, „Forum Prawnicze” 2018, nr 3.
- Pałczyński S., *Romualda Hubego teoria działania i czynu. Studium z zakresu podstaw konstrukcyjnych pierwszego polskiego nowoczesnego systemu prawa karnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 62, 2000, z. 2.
- Paszkowska M., *Romuald Hube 1803–1890*, [w:] *Portrety uczonych. Profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego 1816–1915. Monumenta Universitatis Varsoviensis 1816–2016*, red. M. Wąsowicz, A.K. Wróblewski, Warszawa 2016.
- Pisma Stosława Łaguny poprzedzone zarysem biograficzno-krytycznym przez Józefa Bielińskiego*, Warszawa 1915.
- Pol K., *Poczet prawników polskich*, Warszawa 2000.
- Rembowski A., *Romuald Hube*, [w:] *Pisma Alexandra Rembowskiego*, t. 1, Kraków-Warszawa 1901.
- Rużycka I.W., *Wydział II Własnej Jego Cesarskiej Mości Kancelarii w polityce prawodawczej Imperium Rosyjskiego*, [w:] *Dzieje biurokracji*, t. 5, red. A. Gaca, A. Górak, Z. Naworski, Włocławek 2013.
- Skarbek F., *Dzieje Polski*, cz. 3. *Królestwo Polskie po rewolucji Listopadowej*, Poznań 1877.
- Słyszewska J., *Ochrona życia dziecka w Kodeksie Karzącym Królestwa Polskiego z 1818 r.*, „Studia Prawnoustrojowe” 49, 2020.
- Sobociński W., *Rozwój ustawodawstwa cywilnego w Królestwie Polskim i w Rosji do rosyjskiej reformy sądowej (Zarys historyczno-porównawczy)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” Sectio G 12, 1965, z. 4.
- Sobociński W., *Ze studiów nad historią prawa karnego w Polsce porozbiorowej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 11, 1959, z. 2.
- Sójka-Zielińska K., *Historia prawa*, Warszawa 1981.
- Warylewski J., *Kierunki i szkoły w nauce prawa karnego*, [w:] *System prawa karnego*, red. A. Marek, t. 1. *Zagadnienia ogólne*, red. A. Marek, Warszawa 2010.
- Witkowski W., *Aleksander This i Jan Kanty Wołowski wybitni prawnicy Królestwa Polskiego*, Lublin 2001.
- Witkowski W., *Prawo karne na ziemiach polskich w dobie zaborów i w pierwszych latach II RP (1795–1932)*, [w:] *System Prawa Karnego*, red. A. Marek, t. 2. *Źródła prawa karnego*, red. T. Bojarski, Warszawa 2011.
- Witkowski W., *Romuald Hube wobec prac ustawodawczych nad narodowym prawem cywilnym w Królestwie Polskim (1828–1830)*, „Studia Iuridica Lublinensia” 19, 2013.
- Zgoliński I., *Romuald Hube — pionier polskiej nauki prawa karnego*, „Probacja” 2022, nr 1.

Codification works of Romuald Hube

Summary

Romuald Hube was one of the most prominent Polish legal historians of the 19th century. He was also a very active jurist who was a member of several governing authorities in the Kingdom of Poland. As a very distinguished lawyer, characterized by a loyalistic attitude towards the government of the Kingdom of Poland, he was appointed to a Commission whose goal was to codify Rus-

sian law and unify with it the law in force in the Kingdom of Poland. The most significant of these codifications the result of Romuald Hube's work was the Code of Principal and Corrective Penalties issued for Russia in 1845, and in 1847 for Poland. The introduction of this Code, which was very critically received by the Polish society, brought down a wave of criticism on Romuald Hube, related not only to the legal solutions adopted in this Code itself, but above all to the role he played in the repressive policies of the Russian authorities against the Polish population. Romuald Hube's participation in the creation of the Code still raises many controversies in Polish academic circles.

Keywords: Code of Principal and Corrective Penalties, codification of law, The Codification Commission, Kingdom of Poland, Romuald Hube.